

Əxlaqi inhiraflardan bir-birini qorumaqda cütlərin rolu

Məlahət Rəcəbova¹

Abstrakt

Yalnız fərdlərin həqiqətə malik olmasına inanan, cəmiyyəti sadəcə zəhn və xəyalın uydurması kimi təsəvvür edən fəlsəfi ideologiyanın əksinə olaraq İslamda və onun hüquqi sistemində ailə cəmiyyəti özünəməxsus həqiqətə və xüsusi hökmlərə malikdir. İslamın müxtəlif hüquq kitablarına nəzər saldıqda bu həqiqətin müxtəlif yönələri aşkar surətdə görünür. Cəmiyyət müxtəlif ailələrin birləşməsindən yaranır və bu iki təşkilatın hər birinin səadəti digərindən asılıdır.

Əgər ailənin təməli möhkəm olarsa, cəmiyyətdə də birlik möhkəm olacaqdır. Amma əgər ailənin təməli qeyri-sabit və süst olarsa, habelə, əgər ailə münasibətləri yalnız cinsi istək və qərizələrin təmin olunması ilə məhdudlaşarsa, ictimaiyyətin quruluşu qısa müddətdə sarsılaraq dağılar və öz mahiyyətini itirər.

Açar kəlmələr: Quran, Hz. Peyğəmbər (s), ailə, səadət, cəmiyyət, cütlük

Giriş

Hər bir gənc ailə həyatı qurmazdan öncə mühüm bir məsələyə diqqətli olmalıdır. Bu nöqtə bütün həyat boyu diqqət mərkəzində saxlanmalıdır:

Ailə təşkil etmək qərarına gəlmiş qadın və kişi üçün həyat yoldaşı vəzifələrini yerinə yetirmək, qarşı tərəfin razılığını qazanmaq, bir sözlə, ailə ocağına rəvnəq vermək ən mühüm işlərdəndir.

İnsanın fərdi və ictimai həyatında ailə qurumunun xüsusi əhəmiyyət daşıması uyğun işləri zəruriləşdirir. Qadın və kişi diqqətli olmalıdırlar ki, izdivacdan sonra bütün

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, İran, Qum

mərhələlərdə özlərini ailə adlandırılan qurumun bir hissəsi saysınlar. Ailə təşkilindən sonra ər və arvadın hər birinin xoşbəxtliyi o birinin xoşbəxtliyindən asılıdır. Ona görə də insan ailənin ümumi xoşbəxtliyi xatirinə bə'zi istəklərindən daşınmalıdır. ər və arvad öz istəklərini bir-birləri ilə bölüşməli, bütün mərhələlərdə həmdərd olmalıdırlar. Qadın və kişi ailə xoşbəxtliyinə zidd olan və ya ailə təməlini sarsıdan, eləcə də, qarşı tərəfin şər'i hüququnu pozan işlərdən çəkinməlidir. Hər iki tərəf tam sədaqətlə, ağıl və şəriət çərçivəsində bir-birinin razılığını qazanmalıdır. Onlar bilməlidirlər ki, söz-söhbətli bir ailədə kimsə xoşbəxtlik əldə edə bilmir.

Gənc ailə ilk gündən bir-birini tanımağa və qarşı tərəfin istəklərini öyrənib bu istəkləri tə'min etməyə sə'y göstərməlidir. Bu yolla insan öz həyat yoldaşı üçün müştərək həyatı şirinləşdirə bilər. Tərəflər bir-birlərinin zəif nöqtələrini də öyrənməlidir. Onlar həm bu zəifliyin aradan qaldırılması istiqamətində bir-birlərinə kömək etməli, həm də qarşı tərəfi incitməmək üçün bu zəif nöqtəyə toxunmamalıdırlar.

Eşq və məhəbbət tələb edir ki, hər bir zövcə qarşı tərəfin rahatlığı fikrində olsun, onu incitməkdən çəkinsin. Bu yolla qarşı tərəf üçün təkamül şəraiti yaranmış olar.

ər və arvad yaxınlarla get-gəl, alış-veriş, səliqə kimi bə'zi qeyri-zəruri işlər qarşı tərəfdə narazılıq yaratdıqda bu işlərdən çəkinməlidirlər. Ailədə yekdillik yaratmaq üçün bir o qədər də mühüm olmayan məsələlərdə güzəşt zəruridir. Unutmamalıyıq ki, həyat yoldaşı ilə isti və səmimi münasibət bütün qeyri-zəruri işlərdən mühümdür. İsti münasibəti qeyri-zəruri məsələlərə qurban vermək olmaz.

Həmçinin izdivac tərəflərinin hər biri öz həyat yoldaşlarının hüquqlarına riayət etmək fikrində olmalıdır. Heç bir halda həyat yoldaşının haqqını ayaq altına atmaq olmaz. Ailə həyatının başlanğıcında ər və arvad tərəfindən qarşı tərəfin hüquqlarını qorumaq qərarı gələcəkdə bir çox problemlərin qarşısını alır. Belə bir qərar tərəfləri haqqa təcavüzdən, dünya və axirətdə pis aqibətdən hifz edir. İnsan hüquq və mənafə baxımından daha çox öz həyat yoldaşı ilə müştərək sərhəddə malik olduğundan bu qərar çox mühümdür. Ərlə arvad arasındakı yaxın, ardıcıl və geniş təmaslar səbəb olur ki, onların müxtəlif sahədəki hüquq və mənafeləri toqquşsun.

Maddi və mə'nəvi hüquqların pozulması ehtimalı başqalarına nisbətən ərlə arvad arasında daha böyükdür. Bu baxımdan təqva və insanlıq şərti odur ki, ər və arvad bir-birlərinin hüquqlarına, xüsusi ilə zərif və həssas mə'nəvi hüquqlara diqqətli olsunlar.

Günahdan qorunan möhkəm ailənin səbəbləri

Cəmiyyətdə əxlaqi və mənəvi dəyərlərin istiqrarı və möhkəmlənməsinin əsas amillərindən biri də, ailə təməlinin düzgün və möhkəm şəkildə qoyulmasıdır. Bu dəyərli quruluşun sağlam təməllərlə möhkəmlənməsi üçün, ailə bağlarının iki əsas ünsür; "məhəbbət" və "paklıq" üzərində köklənməsi zəruridir.

İslami hədislərə əsasən dostluq, özü-üzlüyündə bir növ ailə bağı kimidir. Necə ki, İmam Əli (ə) buyurur: *"Dostluq (bir növ) qohumluqdur."*²

Başqa bir hədisdə isə buyurur: *"Dostluq, qohumluğun ən yaxın növüdür."*³

Həzrət Əli (ə) qohumluq əlaqəsinin özünün də, dostluğa ehtiyacı olması haqda belə buyurur: *"Hər qohumluğun dostluğa ehtiyacı var."*⁴

Əsl həqiqətdə ailə bağları, məhəbbət və dostluq olmadan həqiqi mənasını itirmişdir. Necə ki, Həzrət Əli (ə) buyurur: *"Dostun sənin qardaşıdır. Bir halda ki, qardaşın sənin dostun deyildir."*⁵

Həmçinin, dini inacları və ailə həyatının müqəddəsliyinə olan inam, ailə qurmaqda əsas və yaradıcı rola malikdir. Çünki, mənəvi dəyərlərə sayğısız və ailə müqəddəsliyinə inanmayan, yalnız maddiyyat fikrində olan şəxslərlə, birlikdə yaşayış və dostluq etmək, heç də, güvən və etibar vəd etmir. Həzrət Əli (ə) buyurur: *"Dünya qullarının dostluğu süst olur. Çünki təməlləri (səbəbləri) özü də süstdür. (Amma) axirət qullarının dostluğu, möhkəm olur. Çünki onun təməlləri özü də möhkəmdir."*⁶

Başqa bir hədisdə buyurur: **"(Həqiqi) dindarların dostluğu çox gec pozular, o, əbədidir."**⁷

Sonsuz hikmət sahibi olan aləmlərin Rəbbi, təbii olaraq iki insanın məhəbbətini bir-birilərinin qəlbində yerləşdirərək, ailə təməllərinin atılmasına şərait yaratmışdır: *"Sizin üçün onlarla ünsiyyət edəsiniz deyə, öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi, aranızda (dostluq) sevgi və mərhəmət yaratması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir. Həqiqətən, bunda (bu yaradılışda) düşünən bir qövm üçün ibrətlər vardır!"*⁸

² - "Qürəül-hikəm", h. 81

³ - "Qürəül-hikəm", h. 649

⁴ - "Mətəlibüs-səul", səh. 50; "Biharül-ənvar", 78\7

⁵ - "Mən la yəhzərühül-fəqih", 4\390

⁶ - "Qürəül-hikəm", h. 10117

⁷ - "Qürəül-hikəm", h. 1360

⁸ - Rum, 21

Bununla da, Allah-təala, evlilik həyatına mənəvi dəyər bağışlayaraq, ailə həyatının müqəddəs olmasına təkid etmişdir.

Deməli, ailədə məhəbbət və paklığa səbəb olan hər bir şey, bu müqəddəs quruluşu möhkəmləndirir. Ailədə məhəbbət və paklığın azalmasına səbəb olan hər bir şey, bu müqəddəs quruluşun süstlüyünə və dağılmasına bais olur.

Möhkəm ailə quruluşuna sahib olmaq üçün ilk addım, islam dinində ailə qurmaq üçün nəzərdə tutulmuş qayda-qanunlara riayət etməklə atılır.

Peyğəmbərimizin (s) və Əhli-beytin (ə) hədislərində, ailədə məhəbbət və paklığı möhkəmləndirmək üçün olduqca dəyərli göstərişlər mövcuddur. Bu göstərişlərin ən mühüm hissələri üç qismə ayrılır:

1- Qadın və kişinin müştərək vəzifələri

2- Kişiyə xas olan vəzifələr

3- Qadına xas olan vəzifələr

a) Kişi və qadının ən zəruri vəzifələri

1- Birbirinizə sevginizi aşkar edin

Qadın və kişinin qəlbinə qarşılıqlı məhəbbəti, eşqi Allah bəxş etmiş və onu öz varlığının nişanələrindən hesab etmişdir. Bu qadın və kişinin eşqinin, xüsusilə də kişinin qadına qarşı eşqinin əzəmətinin göstəricisidir.

Dinimizin davranış qaydaları haqda olan ən dəyərli tövsiyələrindən biri də, insanların bir-birilərinə qarşı öz məhəbbətlərini izhar etmələri və dilə gətirmələridir. Allahın elçisi (s) buyurur: *"Məhəbbətini, sənə qarşı məhəbbət bəsləyən şəxsə, izhar et ki, aranızdakı sevgi daha da möhkəmlənsin."*⁹

Başqa bir rəvayətdə buyurulur: *"Öz müsəlman qardaşının xətrini çox istəyirsənsə, onu bundan xəbərdar et. Çünki bu iş, insanları bir-birinə daha yaxın edir."*¹⁰

Sözsüz ki, hər kəs öz həyat yoldaşını sevdikdə, bu hissi ona aşıladiqda, onların sevgisi daha da möhkəm olcaq və ailə təməlləri süstləşməyəcək. Bu, ər və arvadın hər ikisinə aiddir. Amma qadın, həyat yoldaşının ona qarşı öz məhəbbətini izhar etməsinə daha çox ehtiyac duyduğu üçün, islami rəvayətlərdə kişinin qadına öz

⁹ - "Dusti dər quran və hədis", səh. 209

¹⁰ - "Əl-İxvan", səh. 136

sevgisini bəyan etməsinə dəfələrlə təkid olunur. Allahın rəsulu (s) buyurur: *"Kişi qadınına "Mən səni sevirəm"- desə, bu söz heç vaxt onun qəlbindən silinməz."*¹¹

Başqa bir hədisdə buyurur: *"Kişi qadının və qadın kişinin üzünə mehribanlıqla nəzər salsə, Allah-təala onların hər ikisinə mehribanlıq nəzəri salar. Onlar bir-birilərinin əllərini (məhəbbətlə) tutduqları zaman, günahları barmaqlarının arasından süzülüb-tökülər."*¹²

Həmçinin, övlada qarşı öz məhəbbətini izhar etmək də, ailə bağlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir: *"Mömin Allahın dostudur və övlad ona ilahi hədiyyəsidir. Hər kimə Allah-təala övlad nəsis etsə, onu çox öpsün."*¹³

Diqqət yetirmək lazımdır ki, ailəyə olan sevginin, qayğının həddini aşması və nəticədə Allah-təalaya, dini dəyərlərə və insani duyğulara qarşı etinasızlıq, sayğısızlıq yaratması, olduca tənqid edilmişdir. Allahın elçisinin (s), Abdullah ibn Məsuda belə buyurduğu rəvayət olunur: *İbn Məsuda tövsiyəsində: Ey Məsudun oğlu! Ailənə üyək yandırmağın, (ailənin qayğılarını çəkməyin), sənin Allaha itaətsizliyinə səbəb olmasın. Çünki Allah-təala buyurur: "Ey insanlar! Rəbbinizdən qorxun. Atanın oğula, oğulun da ataya heç bir şeylə kara gələ bilməyəcəyi bir gündən həzər edin."*^{14,15}

Bu eşq və məhəbbət izdivacın ilk günlərində, hətta nikah bağlanmazdan öncə meydana gəlir. Qadın və kişi bu daxili neməti, həyata şirinlik bəxş edən bu ülvı hissi qorumaq üçün əllərindən gələni əsirgəməməli, ona zərbə vuran, nəticədə isə ilahi əzaba səbəb olan ünsürlərdən qəti şəkildə çəkinməlidirlər. Eşqi heç bir əqli və şəri səbəb olmadan nifrətə çevirmək Haqqın neməti qarşılığında naşükürlük, onu qorumaq isə dünya və axirət sevincinin qarantıdır.

2- Birbirinizə qarşı xoşrəftar və xoşəxlaq olun

Möhkəm ailə quruluşuna sahib olmağın yollarından və əsas amillərindən biri də, xoşrəftarlı olmaqdır. Allahın elçisi (s) buyurur: *"Xoşrəftarlı olmaq, sevgini möhkəmləndirir."*¹⁶

Qadın və kişi özlərinin və övladlarının səadəti naminə Quranın və rəvayətlərin təkid etdiyi bir çox əxlaqi məsələlərə riayət etməlidirlər. Gözəl əxlaq sahibi olub, əxlaqi çirkinliklərdən qorunmaq çətin iş deyil. Əxlaqi məsələlərə riayət etmək, az bir

¹¹ - "Əl-Kafi", 5\569

¹² - "Müsnədi-Zeyd", səh. 302; "Kənzül-ümmal", 16\276

¹³ - "Tənbihül-ğafilin", səh. 343

¹⁴ -Loğman, 33

¹⁵ - "Səhihi-Buxari", 2\349; "Tənbihül-xəvatir", c. 2, səh. 155; "Biharül-ənvar", 77\100

¹⁶ - "Tuhəfül-üqul", səh. 45

müddətdə əxlaqi çirkinliklərdən çəkinmək mümkün olan işdir. Bu, ilahi yolu asanlaşdırır, ailəni möhkəmləndirir və qarşılıqlı məhəbbəti gücləndirir. Bu, digərlərinə, xüsusilə də ailənin övladlarına nümunəvi əxlaq dərsi təsirini bağışlayır.

Əxlaqi xüsusiyyətlərin icrası ailə həyatına səmimiyyət, əmniyyət, eşq və məhəbbət bəxş edərək, həyatı baldan da şirin edir.

Bu da, həm kişinin və həm də, qadının üzərinə düşən bir vəzifədir. Ancaq kişi ailənin rəhbərliyini öhdəsinə aldığı üçün, dinimizdə, xoşrəftarlı olmaq daha çox ona tövsiyə edilmişdir. Ənəs ibn Malik rəvayət edir ki; *Allahın elçisindən soruşdular: Hansı möminin imanı daha kamildir?*

*Buyurdu: "Ailəsi ilə yaxşı davranan şəxs".*¹⁷

Başqa bir hədisdə buyurur: *"Ən imanlı insanlar, xoş xasiyyətli olanlar və ailələrinə qarşı ən mehriban olanlardır. Mən sizlərin arasında, ailəsi ilə ən mehriban davranan şəxsəm."*¹⁸

Bununla belə ki, qadın və kişinin qarşılıqlı olaraq bir-birilərinə gözəl davranması, sağlam ailə quruluşunun yaranmasında zəruridir, Qurani-kərim kişilərə belə buyurur: *"Onlarla gözəl (Allahın buyurduğu kimi) rəftar edin. Əgər onlara nifrət etsəniz (dözüün). Ola bilsin ki, sizdə nifrət doğuran hər hansı bir şeydə Allah (sizdən ötrü) çoxlu xeyir nəzərdə tutmuş olsun."*¹⁹

İmam Sadiq (ə) buyurur: *"Kişiyə evini və ailəsini idarə etməkdə üç xislət lazımdır, hətta bu xüsusiyyətlər onda olmasa belə (onları özündə yaratmalıdır): Xoş rəftar, ifrat etmədən əliaçıq olmaq və namusunu qorumaq üçün qeyrət sahibi olmaq."*²⁰

Ailədə bir-biri ilə mülayim, yumşaq davranmaq İslamın göstərişi olmaqla yanaşı, böyük bir savaba malikdir. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Mülayimcəsinə keçinmək bərəkət, kobudluq isə bədbəxtlik və nəhslik gətirər».(Həmən mənbə) Rəsulullah buyurdu: «Sizə cəhənnəm odu haram olan kimsəni tanıtdırımmı?». Məclisdəkilər «Bəli»-deyə cavab verdilər. Həzrət (s) buyurdu: «O, mülayim, insaniyyətə yaxın, yumşaqxasiyyət və hər şeyi asanlaşdıran şəxsdir».(Həmən mənbə)

Musa (ə) Allah-təalaya ərz etdi: «Pərvərdigara! Heç kəsin pislik görmədiyi, hamıya yaxşılıq edən şəxs mükafatı nədir?» Xitab olundu: «Qiyamət günü od həmin şəxsə deyəcək: «Sənin mənə tərəf yolun yoxdur»».(Həmən mənbə, səh. 53-54.)

¹⁷ - "Tənbihül-ğafilin", səh. 516; "Kənzül-ümmal", 3\665

¹⁸ - "Üyuni-əxbarir-Rza", c. 2, səh. 38; "Səhifəti-imamir-Rza", səh. 330; "Biharül-ənvar", 71\387

¹⁹ - Nisa, 19

²⁰ - "Tuhəfül-üqul", səh. 322; "Biharül-ənvar", 78\236

Həzrət Peyğəmbərdən (s) soruşdular: «İslamın ən gözəl tapşırığı hansıdır?» Rəsulullah (s) buyurdu: «Bütün müsəlmanların onun əlindən və dilindən amanda qalması».(Həmən mənbə.)

Peyğəmbəri-əkrəm (s) buyurur: «Allahın və Onun rəsulunun yanında iman, mülayimlik və bəndələrlə yaxşı davranmaqdan da gözəl bir əməl yoxdur və Allahın və Onun rəsulunun yanında şirkdən və Allah bəndələri ilə kobud rəftar etməkdən də pis bir əməl yoxdur».(Həmən mənbə, səh-65.)

Ailə üzvlərinin ilahi vəzifələri bir-birlərinə qarşı mülayim və səmimi davranmaqdır.

3- Birbirinizin hüquqlarına ehtiram qoyun

Möhkəm ailə quruluşunun yaranmasına xidmət edən ən əsas amillərdən və ər-arvadın qarşılıqlı vəzifələrindən biri də, bir-birlərinin hüquqlarına riayət etmələridir. Allahın elçisi (s) bu haqda belə buyurur: *"Agah olun! Sizin qadınlarınızın boynunda haqqınız var və qadınlarınızın da sizin boynunuzda."*²¹

İmam Zeynül-abidin (ə) "Hüquq risaləsi"ndə buyurur: *"Həyat yoldaşının haqqı budur ki; sən onun Allah-təala tərəfindən sənə təskinlik bəxş edən və ünsiyyət, bağlılıq yaratmaq üçün ata olduğunu biləsən. Bil ki, o, Tanrı tərəfindən sənə bəxş olunmuş bir nemətdir. Deməli, ona hörmət etməli və onunla mehriban olmalısan."*²²

Kişinin öz həyat yoldaşının, ailəsinin hüququnu qorumasına o qədər təkid olunub ki, Allahın rəsulu (s) bu barədə belə buyurur: *"Ailəsinə əhəmiyyət verməyən (məsuliyyətsiz davranan) şəxs, məlumdur, məlumdur!"*²³

Başqa bir rəvayətdə buyurulur: *"Kişinin ailəsinə laqeydlilik göstərməsi, məsuliyyətsiz yanaşması günahı (onun cəhənnəmə getməsinə) kifayətdir."*²⁴

Həmçinin, qadının öz ərinin hüququnu riayət etməsi o qədər mühümdür ki, hətta ona cihad savabı belə vəd edilir. Allahın elçisi (s) buyurur: *"Qadının cihadı ərə layiqli xidmət göstərməkdir."*²⁵

İbn Abbas rəvayət edir: Ey Allahın rəsulu! Mən qadınların nümayəndəsi kimi sının yanına gəlmişəm. Qiyamət gününə qədər mənim bu sözlərimi eşidən hər qadın

²¹ - "Sünəni-Tirmizi", 3\467; "Sünəni-İbn Macə", 1\594; "Kənzül-ümmal", 5\116

²² - "Mən la yəhzərühül-fəqih", 3\621 "Məkarimül-əxlaq", 2\301

²³ - "Əl-Kafi", 4\12; "Biharül-ənvar", 103\13; "Mən la yəhzərühül-fəqih", 3\555; "İddətüd-dai", səh. 72

²⁴ - "Əl-Müstədrəkü-ələs-Səhiheyin", 4\545; "Əl-Müsənnəf", Əbdür-rəzzaq, 11\384

²⁵ - "Əl-Kafi", 5\507; "Mən la yəhzərühül-fəqih", 4\416; "Müsnədi-Şəhab", c. 1, səh. 82

seinər: Allah-təala həm kişilərin və həm də, qadınların Tanrısıdır. Adəm həm kişilərin və həm də, qadınların atasıdır. Həvvə həm kişilərin və həm də, qadınların anasıdır. Allah-təala cihadı kişilərə vacib buyurub. Əgər onlar döyüşdə şəhid olsalar, Allahın yanında diridirlər və ruzi yeyəcəklər. Əgər cihada gedərkən yolda vəfat etsələr, yenə Allah yanında mükafat qazanırlar. Cihaddan sağ qayıtsalar da, Tanrı dərğahında böyük əcr və mükafatlar onları gözləyir. Biz isə yaralılara yardım edirik və xəstələrə xidmət göstəririk. Bizim Allah yanında mükafatımız nədir?

Allahın Rəsulu (s) buyurdu: *"Ey qadınların nümayəndəsi! Səni nümayəndə kimi göndərən bütün qadınlara de ki; ərə itaət etmək, onun haqq və hüququnu yerinə yetirmək, kişinin qazqındığı bütün fəzilətlərə bərabərdir."*²⁶

Ər-arvadın hüquqları haqda bəhs edən rəvayətləri dəyərləndirdikdə, bu nöqtəyə diqqət çəkmək lazımdır ki; islam dini, haqq-ədalət dinidir. Elə buna görə də, ailənin bütün üzvlərinin, istər qadın, istər kişi və istərsə də, övladın hüququ, sağlam ailənin ehtiyaclarını nəzərə alaraq, tənzimlənmişdir. Bununla da, diqqət yetirmək lazımdır ki, ailə üzvlərinin hər birinin hüququ; istər qadına, istər kişiye və istərsə də, övlada xas olan hüquq nəzəriyyəsi, onların yaşadığı cəmiyyətdə mövcud olan şəraitə uyğun olaraq ortaya qoyulması mümkündür.

4- Birbirinizin cinsi istəklərinə cavab verin

Möhkəm ailə quruluşuna sahib olmağın yollarından və əsas amillərindən biri də, ər-arvadın qarşılıqlı olaraq bir-birilərinin cinsi istəklərini təmin etməsidir. Statistikalərin verdiyi məlumatlara görə, bəzi ölkələrdə, evli cütlərin müxtəlif bəhanələr gətirməsinə baxmayaraq, ər-arvadın boşanmaların əlli faizinin əsas və ən ümdə amili, məhz cinsi əlaqələrin qarşılıq görməməsindən qaynaqlanır.

İslam dininin ər-arvadın cinsi istəklərini təmin etməsi haqqında göstərişləri

İslam dininin ər-arvadın cinsi münasibətlərinin tənzimlənməsi haqda buyurduğu dəyərli göstərişlərə əməl olunsaydı, ailə quruluşu, bəzi cəmiyyətlərdə bu qədər tənəzzülə uğramazdı. Bu göstərişlər müfəssəl olaraq altıncı fəsildə, dəyərli oxucularımıza təqdim edilmişdir. Amma burada qısa bir işarə etmək istərdik:

1- Qadına əri üçün bəzənməsi tövsiyə olunur

Ər-arvadın cinsi istəkləri tənzimləyən göstərişlərdən ilk olaraq, qadının əri üçün bəzənməsi tövsiyə olunur. İslami rəvayətlərdə qadının ərindən başqası üçün bəzənməsi, şiddətli şəkildə tənqid olunur. Başqa cəhətdən isə qadının əri üçün

²⁶ - "Kənzül-ümmal", 16\409; "Əl-Firdəvs", 5\399; "Şöbül-iyman", 6\417

bəzənməsinə dəfələrlə təkid olunur. Deməli, qadının bəzənməsi, ailəni dağıda və ya möhkəmləndirə də bilər. Bu rəvayətlərə diqqət edin:

- *"Qadın əri üçün özünü bəzəməsəydi, şübhəsiz, onun qəlbində özünə yer ayıra bilməyəcəkdi."*²⁷

- *"Müsəlman qadın, özünü əri üçün xoş ətirlə bəzəməlidir."*²⁸

Məqatil ibn Həyyan rəvayət edir: Peyğəmbər (s) qızlarını ərə verdikdə, onlara tapşırırdı ki, qüsül almamışdan öncə, ərlərinə yaxınlaşmasınlar. Onların ərlərinə də, bu göstərişi verərdi.²⁹

2- Kişiyə həyat yoldaşı üçün bəzənməsi məsləhət görülür

İslami rəvayətlərimizdə qadının kişi üçün bəzənməsinə nə qədər tövsiyə olunursa, kişinin də, qadını üçün bəzənməsinə bir o qədər tövsiyə olunub. Bu hədisə diqqət edin: *"Qadın əri qarşısında (yerinə yetirilməsi lazım olan) vəzifəsi olduğu kimi, kişinin də, həyat yoldaşının qarşısında belə vəzifələri var. Yəni; özünü həyat yoldaşı üçün bəzəməlidir. Necə ki, qadın da, özünü onun üçün bəzəyir. Amma günah işlətməklə deyil."*³⁰

Başqa bir hədisdə buyrulur: *"Kişinin öz həyat yoldaşı üçün bəzənməsi, qadının iffətini artırır."*³¹

Diqqət yetirmək lazımdır ki, İmam Kazimdən (ə) rəvayət olunan bir hədisdə, kişilərin özlərinə fikir verməməsi və həyat yoldaşları üçün bəzənməməsi, ərlə qadınların pis yola düşməsinin səbəblərindən biri kimi qeyd olunur. Rəvayətin mətni belədir: *"Bəli. Kişinin öz həyat yoldaşı üçün bəzənməsi, qadının iffətini artırır. Qadınlar, ərlərinin bəzənməyi tərk etdikləri üçün, əxlaqsızlığa düşürlər."*³²

İzdivacın ilk mərhələsi sona yetdikdən sonra gənc ər və arvad son dərəcə eşq və məhəbbət sayəsində öz birgə yaşayışlarına başladığında, həyatın təməlini təşkil edən bir neçə məsələyə diqqət yetirməlidirlər. Belə ki, bu məsələlərə qətiyyətlə etinasızlıq etmək olmaz.

Belə məsələlərdən biri, həyatın bütün sahələrində təmizliyi və sağlamlığı qorumaqdır.

Bədən, saç, ağız, diş, geyim, döşənəcək, ev əşyaları, xüsusilə mətbəx əşyaları, bir sözlə, gündəlik həyatla bağlı olan hər bir şeyə səhiyyə və təmizlik baxımından olduqca diqqət yetirilməlidir.

²⁷ - "Nəsrü-dar", 1\242

²⁸ - "Xisal", səh. 621; "Tuhəfül-üqul", səh. 111; "Biharül-ənvar", 10\100

²⁹ - "Əl-Mərasil", səh. 144

³⁰ - "Əl-Firdəvs", 5\521

³¹ - "Məkarimül-əxlaq", 1\218; "Biharül-ənvar", 79\307

³² - "Əl-Kafi", 5\567 və 6\480; "Mən la yəhzərühül-fəqih", 1\122; "Biharül-ənvar", 76\100

Bir çox gənc ailə başçıları ailə həyatının ilk günlərində təmizlik və sağlamlıqla bağlı məsələlərə əhəmiyyət verməyərək, yalnız yeyib-içmək və zahiri ləzzətlərlə kifayətlənirlər. Onların həyatında nizam-intizamdan, təmizlikdən əsər-əlamət yoxdur. Bu etinasızlığı sağlam fitrət, ağıl və ilahi din heç bir formada qəbul etmir. Əksinə, ona böyük nifrət bəsləyir. Bundan əlavə mümkündür ki, bu etinasızlıq uzun zaman onların həyatına hakim olsun və ailə üzvlərini sağlamlıq baxımından təhlükə ilə qarşılaşdırsın. Belə məsələlər, xüsusilə uşaqlara xoşagəlməz təsirlər göstərir və onları etinasız, xəstə, zəif və cəmiyyət üçün bir yükə çevirir. Bununla da, onlarda rəzalətə və müxtəlif günahlara yol açır.

Allah-təala Quranda təmizliyi, daxili və zahiri paklığı qoruyan şəxslərə eşq elan edərək buyurur:

«Allah (günahından) tövbə edənləri, təmiz və pak olanları sevir»("Bəqərə" 222).

İslam dini, başqa sözlə desək, Quranda, Peyğəmbərin (s) kəlamlarında və Əhli-beytin hədislərində öz əksini tapmış vəhy dini, həyatın bütün sahələrində paklıq, təmizlik və sağlamlığa olduqca böyük əhəmiyyət verir. Onun bu sahəyə diqqəti digər dinlər arasında misilsizdir. Bu səmavi dinin səhiyyə mövzusunda beş mindən çox göstərişinin bir hissəsi «Vəsailüš-şiə» kitabının birinci və ikinci cildlərində qeyd olunmuş, bütün tibbi qanunların fəvqündə olduğunu sübuta yetirmişdir.

İslam dini təqribən on beş amili təmizlik və sağlamlıq amili kimi göstərmişdir. Belə bir səhiyyə sistemi heç bir dində mövcud deyildir.

İslam bir çox yerlərdə çirkinliyi, aludəçiliyi haram hesab etmiş, bu işi görən şəxsin isə qiyamət günü Allahın əzabına düçar olacağını bildirmişdir.

Axar su, quyu suyu, bulaq suyu, yağış suyu, hündürlükdən bir şeyin üstünə axan az su, torpaq, yer, günəşin maneəsiz şüası, od, nəcis şeyin digər bir hala düşməsi – bütün bunların hamısı öz növbəsində və müəyyən olunmuş şəraitdə pak edənlərdəndir (mütəhhərat).

Haqq elçisi (s) bir neçə rəvayətdə təmizlik və paklığın əhəmiyyətinə toxunaraq buyurmuşdur: «Təmizlik imanın yarısıdır».(*"Mizanül-hikmə"* c.5, səh.558)

Çox maraqlıdır ki, imanın yarısını bütün əxlaqi, əməli məsələlər təşkil etdiyi halda, qalan yarısını təmizlik və təmizliyə verilən əhəmiyyət təşkil edir. Bu hər bir düşüncə sahibini heyran edir.

«Qiyamət günü ilk (hesabı) soruşulacaq şey təmizlikdir».(Həmin mənbə)

Rəsulullah (s) ağzın, saçın, üzün tükünün, geyimin, ev əşyalarının, küçələrin, şəhərin və kəndlərin, hətta ölümlərin təmizliyinə belə olduqca əhəmiyyət verir və bu sahəyə bütün dünya xalqlarından daha çox riayət edirdi.

Onun ölümlərin sidrli, kafurlu su ilə, sonra da xalis su ilə yuyulmasını, səcdə yerlərinin kafurlanmasını, qəbrin dərin qazılmasını, ləhədin düzülməsində və torpaqla doldurulmasında nizam-intizama riayət olunmasını tapşırmasının səbəbi qəbirdə meyitin bədəni çürüyüb parçalandıqda, torpaq və kafurla qarışdığı zaman şəhər və digər yaşayış məntəqələrində sağlamlığa riayət olunmasıdır. Həqiqətən bu, İslamın möcüzələrindəndir.

O həzrət daxili və zahiri təmizliyə riayət etməkdə o qədər dəqiq idi ki, Əli (ə) kimi bir məsum dünya xalqlarını o müqəddəs varlığın təmizliyindən dərs almağa səsləyir: «Ən pak və təmiz varlıq olan Peyğəmbərdən dərs al. Həqiqətən, o müqəddəs varlıqda ona tabe olmaq istəyənlər üçün (həyatın bütün sahələrində) böyük dərslər vardır».(*"Nəhcül-Bəlağə"* xütbə:160)

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Həqiqətən, Allah pakdır və pakları sevir. Pakizədir, pakizələri sevir. Paklığın, təmizliyin dəyəri Allaha aid ediləcək qədər böyükdür».(*"Mizanül-hikmə"* c.40, səh. səh.92)

Əli (ə) buyurmuşdur: «Özünüzü su vasitəsilə digərlərini narahat edən pis iydən təmizləyin. Özünüze qarşı məsuliyyət hiss edin. Allah-təala camaatın yanlarında oturmasından xoşları gəlməyən çirkli insana kin bəsləyir».(*Həmən mənbə*)

Rəsuli-əkrəm (s) buyurmuşdur: «Bədəninizi pak saxlayın ki, Allah da sizi paklasın. Həqiqətən, gecəni sübhə qədər pak və pakizə qalan şəxsi bir mələk müşayiət edir və gecənin hər bir saatında deyir: «Pərvərdigara! Bu bəndəni bağışla! Çünki o gecəni sübhə qədər pak olmuşdur»;(Həmən mənbə) «Çirkin insan çox pis insandır»;(Həmən mənbə)«Çirkin və aludə insanlar həlak oldular».(Həmən mənbə)

Cabir ibn Abdullahdan rəvayət olunur: «Allah elçisi (s) başı daranmamış bir şəxs gördükdə buyurdu: «Saçını darayacaq bir şey tapmadınmı?»

Çirkin paltar geyinmiş birini gördükdə buyurdu: «Çirkli paltarını yuyacaq su tapmadınmı?».(Həmən mənbə)

İmam Baqir (ə) buyurmuşdur: «Evi süpürmək yoxsulluğun aradan qalxmasına səbəb olur».(Həmən mənbə, səh.93)

İmam Sadiq (ə) buyurmuşdur: «Qabları yumaq, evin astanasını süpürmək ruzini artırır».(Həmən mənbə)

Əli (ə) buyurmuşdur: «Evin zibilini arxasına yığmayın. Həqiqətən, (zibil yığılan yer) şeytanların yığıncaq yeridir».(Həmən mənbə)

Şeytan, «şədən» sözündən götürülmüşdür və «çirkin», «incidən», «şər» mənalarını ifadə edir.

Bu, İslamın möcüzəsidir. Məsum şiə imamları mikrob kəşf olunmazdan əsrlər öncə şeytan ifadəsi ilə bu çirkin varlıq haqqında məlumat vermişlər.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: «Süfrədən artıq qalan, yeyilməsi, istifadə olunması mümkün olmayan şeyləri gecəyə qədər evdə saxlamayın. Onu gündüz evdən çıxarın. Həqiqətən, süfrənin istifadəsi mümkün olmayan qalıqları şeytanın oturacaq yeridir»;"Mizanül-hikmə" c.10, səh.95) «Bacardığınız qədər təmizliyi qoruyun. Həqiqətən, Allah İslamın təməlini təmizlik üzərində qurmuşdur. Behiştə yalnız pak və pakizə olanlar daxil olacaq».(Həmin mənbə)

İmam Rza (ə) buyurmuşdur: «Təmizlik peyğəmbərlərin xüsusiyyətlərindəndir».[(Həmən mənbə)]

Haqq elçisi (s) Aişəyə buyurur: «Bu iki libası yu. Bilmirsənmi, libas Allahı təsbih edir?! Çirkli olduqda isə, bu təsbihin arasы kəsilir».(Həmin mənbə, səh.94)

Ailə üzvləri təmizlik mövzusuna aid bir çox Quran ayələri və çox mühüm rəvayətlərə nəzər salaraq bədənlərinin, geyimlərinin, ev əşyalarının və evin təmizliyinə əhəmiyyət verməli, bacardıqları qədər təmizliyə riayət etməlidirlər.

Evin kişisi, ailə başçısı Quran ayələrinə əsasən, təqva məsələsində qadınına kömək etməli olduğu kimi, təmizlik işlərində də ona yardım etməlidir. Qadının evi, ev əşyalarını təmiz saxlaması əxlaqi bir vəzifədir. O, bu hərəkəti ilə Haqqın razılığını cəlb edir və ailə üzvlərinin sağlamlığını qoruyur.

Evin xanımı bilməlidir ki, ev işləri onun üçün ibadətdir və o, Allahdan bunun mükafatını alacaqdır.

3- Qarşılıqlı olaraq cinsi istəkləri təmin etməyin mükafatlandırılacağına təkid olunur

Mühüm və diqqət olunması zəruri olan məsələlərdən biri də, islami rəvayətlərdə evli cütlərin bir-birilərinin cinsi istəklərini təmin etmələrini təşviq etmək məqsədilə, tam şəkildə maddi bir məsələ olan halan yolla cinsi istəkləri təmin etməyə mənəvi mükafatlar vəd olunmasıdır. Məhşur hədis alimi, Şeyx Koleyni (kitablarında) Peyğəmbərin (s) Əbuzərə bu haqda belə buyurduğunu zikr etmişdir: *"Həyat yoldaşınla cinsi əlaqədə olduqda savab qazanırsan."*

Əbuzər təəccüblə soruşdu: Qadınlarla yaxınlıq etdikdə mükafatlandırılırmı?

Buyurdu: *"Hər vaxt harama düşər olsan, günahkarsan. Halal yolla cinsi əlaqədə olsan isə savab qazanarsan."*³³

Başqa bir rəvayətdə buyurur: *"(Kişi) qadını ilə cinsi əlaqədə olduğu zaman günahları, ağacın yarpaqları kimi yerə tökülər. Qüsl etdiyi zaman isə günahları yuyulub, təmizlənər."*³⁴

4- Qarşılıqlı olaraq cinsi istəkləri təmin etməmək tənqid olunur

Bir sıra rəvayətlərimizdə kişinin öz həyat yoldaşının cinsi istəklərini təmin etməməsi və həmçinin qadının öz ərinin cinsi istəklərinə cavab verməməsi, şiddətli formada tənqid olunur. Mərhum Koleyinin yazdıqlarına əsasən İslam peyğəmbəri (s) qadınlara müraciətlə belə buyurur: *"Ərinizi özünüzdən uzaqlaşdırmaq üçün namazlarınızı uzatmayın."*³⁵

Peyğəmbər (s), ifrat şəkildə ibadətə məşğul olan və həyat yoldaşının cinsi istəklərini təmin etməyən Osman ibn Məzun adlı səhabəsinə buyurur: *" Həyat yoldaşının da sənənin boynunda haqqı var."*³⁶

Başqa bir hədisdə isə ona buyurur: *"Ey Osman! Allah-təala məni rəhib olaraq göndərmədi. Əsl həqiqətdə, məni sadə və asan təkallahlıq dini ilə (sizə peyğəmbər) göndərdi. Mən həm oruc tuturam, həm namaz qılırəm, həm də ki, həyat yoldaşımla cinsi əlaqədə oluram. Mənim gətirdiyim dini sevən şəxs, mənim sünnəmi (söylədiklərimi, davranış və rəftarlarımı) özünə nümunə götürməlidir. Məni sünnəmdən biri də, evlənməkdir!"*³⁷

5- Qarşılıqlı olaraq cinsi ehtiyacları təmin etməyin vacib olması

Ər-arvadın qarşılıqlı olaraq bir-birilərinin cinsi istəklərini təmin etmələrinə təşviq etmək və bundan imtina etməyi pisləməkdən əlavə, dinimizin buyuruğuna əsasən, kişinin ən azı dörd ayda bir dəfə qadını ilə cinsi əlaqədə olmalıdır. Bu vacib edilmişdir.

Səfvan ibn Yəhya, İmam Rzadan (ə) soruşdu: Bir kişinin cavan xanımı var. Amma bir neçə ay, hətta bir il keçir ki, onunla yaxınlıq etmir. Onu incitmək məqsədilə deyil, bəlkə müsibət gördükləri üçün belə edir. O, bu barədə günahkardımı?

³³ - "Əl-Kafi", 5\495; "Təhziübül-əhkam", 1\405; "Müstətrəfatüs-sərair", səh. 107

³⁴ - "Əl-Kafi", 5\496; "Biharül-ənvar", 22\124; "Dəaimül-islam", 2\191; "Əvaliyil-lai", 3\292

³⁵ - "Əl-Kafi", 5\508; "Əvaliyil-lai", 3\310; "Vəsailüş-şiə", 14\117

³⁶ - "Səhihi-ibn Həbban", 2\19; "Müsnədi-Əbi Yəla", 6\386; "Ət-Təbəqatül-kübra", 3\395; "Kənzül-ümmal", 3\47

³⁷ - "Əl-Kafi", 5\494; "Biharül-ənvar", 22\264

İmam Rza (ə) buyurdu: *"Dörd ay onunla cinsi əlaqədə olmasa günahkardır."*³⁸

6- İntim əlaqəsi zamanı bəzi döstərişlərə riayət etmək lazımdır

İslami rəvayətlərdə cinsi əlaqənin ədəb-ərkanı ünvanında söylənmiş bir sıra göstərişlər: Şəhvətin coşduğu zaman cinsi əlaqədə olmaq, yaxınlıqdan öncə zarafat və isnişmək, gecikdirmək kimi tövsiyələr, qarşılıqlı olaraq intim ehtiyacları təmin etməkdə böyük rola malikdir.

Dinimizin rəhbərlərinin bu tösiyələri açıq-aşkar ortaya qoyması bunu göstərir ki; cinsi məsələləri öyrənmək mənəvi dəyərlərə zidd deyil. Əsl həqiqətdə, bu təbii ehtiyacı ödəmək üçün zəruri və lazımlı bir addımdır. Çünki sağlam ailə həyatının amillərində biridir.

Cinsi əlaqənin ədəb-ərkanı ünvanında söylənmiş; yaxınlıqdan öncə dua etmək, zikr oxumaq kimi digər göstərişlərə gəldikdə isə, doğrusu, belə tövsiyələr cinsi əlaqənin mənəvi müqəddəsliyinə yardım edir. Bununla da, sağlam ailə mühitinin formalaşmasında əsaslı rol oynayır.

5- Məişət işlərində bir-birinə yardım etmək

Ər-arvadın ailə həyatının möhkəm bünövrə üzərində qurulmasına xidmət edən və bu yöndə əsaslı təsirə malik olan əxlaqi vəzifələrindən biri də, məişət işlərində bir-birilərinə kömək etmələridir.

İslamı rəvayətlərdə bu haqda özünəməxsus möhtəşəm və yüksək mənə çalarlarına malik ibarətlər işlədilməsi, sağlam ailə mühitinə səbəb olan bu amilə xüsusi müqəddəslik bağışlayır. Allahın elçisi (s) Həzrət Əliyə (ə) müraciətlə belə buyurur: *"Ey Əli! Yalnız doğru danışan insan, şəhid və Allah-təalanın dünyə və axirətdə xeyrini istədiyi şəxs, ailəsinə xidmət edir."*³⁹

Başqa bir hədisdə oxuyuruq: *!Sənin (kişinin) qadına xidmət etməsi, sədəqədir!*⁴⁰

Digər bir hədisdə isə buyurulur: *"Kişi arvadına su içirdikdə savab qazanar."*⁴¹

Yenə oxuyuruq: *"Möminə hər bir əməli üçün savab verilər, hətta həyat yoldaşının ağzına qoyduğu hər loğma üçün belə."*⁴²

³⁸ - "Təhziübül-əhkam", 7\412; "Mən la yəhzərühül-fəqih", 3\45; "Vəsailüş-şiə", 14\110

³⁹ - "Cameül-əxbar", səh. 276; "Biharül-ənvar", 104\132

⁴⁰ - "Kənzül-ümmal", 16\408

⁴¹ - "Müsnədi-ibn Hənbəl", 6\85; "Kənzül-ümmal", 6\425; "Tarixi-kəbir", c. 3, səh. 179

⁴² - "Müsnədi-ibn Hənbəl", 1\366; "Əl-Müsənnəf", Əbdür-rəzzaq, 11\197; "Kənzül-ümmal", 1\158

Qadının ərinə məişət işlərində yardım etməsi haqda belə buyurulur: *"Allah-təala, ərinə yeddi gün kömək edən hər qadının üzünə, cəhənnəmin yeddi qapısını bağlayar və behiştin yeddi qapısını açar ki, istədiyi qapıdan oraya daxil olsun."*⁴³

İmam Əlinin (ə) yaxın köməkçisi və dünya qadınlarının sərvəri Fatimə (ə) bu barədə islam cəmiyyəti üçün ən dəyərli və gözəl nümunədir. İmam Baqir (ə) buyurur: *"Əli (ə) və Fatimə (ə) işləri bölmək üçün Peyğəmbərin (s) yanına getdilər. Allahın elçisi (s) ev işlərinin Fatiməyə, evdən kənardakı işlərin isə Əliyə aid olduğunu bildirdi."*

*Fatimə dedi: Allahın rəsulunun (s) məni kişilərin əncam verdiyi işlərdən uzaq tutmasına görə, bir olan Tanrı şahiddir ki, mən necə də sevinirəm."*⁴⁴

Həzrət Bqirin (ə) söylədiyi digər rəvayətdə oxuyuruq: *"Fatimə, ev işlərini, yemək-çörək hazırlamaq, otaqları süpürüb, təmizləmək kimi işləri öz öhdəsinə götürüb, Əliyə bu haqda zəmanət verdi. Əli də, evdən kənardakı işləri; odun daşımaq və evə azuqə (qazanıb) gətirmək kimi işləri öz öhdəsinə aldı."*⁴⁵

Sözsüz ki, işlərin bu şəkildə bölünməsi, o dövrün ictimai şəraiti ilə sıx bağlıdır. Bu hədislərdən belə nəticə alırıq ki, hər dövrdə və hər bir şəraitdə qadın və kişi çəişət işlərində bir-birilərinə yardım etməlidirlər.

6- Qarşılıqlı hörmət

Sağlam ailə mühitinin yaranmasında mühüm rol oynayan altıncı amil isə ailə üzvlərinin bir-birilərinə qarşı hörmətlə davranmasıdır. Hörmətlə davranmaq, təkcə ailə üzvlərinə aid deyil, əsl həqiqətdə bütün müsəlmanlarla və hətta bütün insanlara aid olunur. Amma şübhəsiz, ər-arvadın, valideyn və övladların qarşılıqlı ehtiram və hörmətlə davranması, sağlam və möhkəm ailə təməllərinin atılmasında müstəsna rol oynadığı üçün, buna daha çox təkid edilmişdir. Diqqət etmək lazımdır ki, kişi ailənin böyüyü olduğu üçün bu barədə daha çox məsuliyyət daşıyır. Elə buna görə də, çoxsaylı rəvayətlərimizdə kişiye öz qadınına hörmət etməsi tövsiyə olunur. Allahın elçisi (s) buyurur: *"Kim ailə qursa, (həyat yoldaşına) hörmət etməlidir."*⁴⁶

Başqa bir hədisdə buyurulur: *"Sizin aranızda ən dəyərli şəxs, ailəsi ilə ən yaxşı rəftar edəndir."*⁴⁷

⁴³ - "İrşadül-qulub", səh. 175; "Əvaliyil-lai", 1\270; "Vəsailüş-şiə", 14\123

⁴⁴ - "Qürbül-əsnad", səh. 52; "Biharül-ənvar", 43\81

⁴⁵ - "Təfsiri-Əyyaşi", 1\171; "Biharül-ənvar", 43\31

⁴⁶ - "Əl-Cəfəriyyat", səh. 157; "Dəaimül-islam", 2\158; "Müstədrəkül-vəsail", 1\412

⁴⁷ - "Tarixi-Dəmeşq", 1\313; "Kənzül-ümmal", 16\371

Həmçinin kişiyyə tövsiyə olunur ki, evə daxil olduqda öz ailəsinə salam versin: *"Ey Ənəs!... Evə daxil olduğun zaman, ailənə salam ver ki, evinin xeyir-bərəkəti çoxalsın."*⁴⁸

Şübhəsiz, kişinin ailəsinə hörmət qoyması, evdə xeyir-bərəkətin və məhəbbətin artmasına xidmət edəcəkdir.

7- Səbir və mülayimlik

Möhkəm ailə təməllərinin və orada sağlam mühiti yaradan səbəblərdən biri də, səbir və mülayim davranışdır. Allahın elçisi (s) buyurur: *"Mülayimlik bərəkətdir, qəzəb və köbud rəftar isə bədbəxtlikdir. Allah-təala bir ailəni sevsə, onlara mötədillik və mülayimliyi nəsib edər. Çünki mülayimlik, olduğu hər bir yeri zinətləndirər. Kobudluq və qəzəbli rəftar, olduğu hər bir yeri kirləndirər."*⁴⁹

Həyatın eniş-yoxuşları, insanın müxtəlif əhval-ruhiyyələrə düşməsi, baxış aspektlərinin rəngarəngliyi təbii formada bədəxlaqlığa və təzadlar gətirib çıxarır. Elə buna görə də, ailədə səbir, mülayimlik, keçinmək və görməməzliyə vurmaq kimi xüsusiyyətlər olmasa, uzunömürlü olmayacaqdır. Kişi qadının azacıq tərsliyi ucbatından boşanmağa qərar verəcək və qadın da, kişinin bədəxlaqlığına görə ondan ayrılmaq istəyəcək. Elə islam dininin əsas tövsiyəsi bu zaman ortaya çıxır ki; hər iki tərəfi səbirli və mülayim olmağa çağırır, onlara bunun müqabilində çoxlu mükafatlar vəd edir. Qadına buyurur: *"Ərinin bəd rəftarları qarşısında səbr edən qadına Allah-təala Fironun xanımı Asiyanın savabı qədər savab verir."*⁵⁰

Kişiyyə buyurur: *"Allah-Təala, Tanrıya xatir arvadının pis xasiyyətinə dözən kişiyyə, səbir etdiyi hər gecə-gündüzə görə Əyyub(ə) peyğəmbərin bəla qarşısında qazandığı savabı əta edər. Qadının hər gecə-gündüz günahı, səhradakı qumlar qədər sayılır."*⁵¹

Bu yolla da, ailənin dağılmasına mane olur.

Quranla yanaşı, rəvayətlər də bəşəriyyəti əsəbilik və qəzəbdən uzaq düşməyə çağırır və qəzəbi, insanı məhvə sürükləyən bir növ «dəlilik» adlandırırlar.

Əli (ə) dahiyanə kəlamlarında bu məsələyə toxunaraq buyurur: «Qəzəb təhlükədir. Onu cilovlamazsansa, (səni) məhv edər»; ("Mizanül-hikmə" c.7, səh.231) «Qəzəb ağıldan yüngül olanların miniyidir»; (Həmin mənbəə) «Qəzəb gizli kinkləri (düşməncilikləri) alovlandırır». (Həmin mənbəə)

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Qəzəb hər bir ziyanın açarıdır».

Bəli, qəzəblənən şəxs hər bir xətaya yol verir. Qarşı tərəfin şəxsiyyətini təhqir edir, öz orqanizminə istənilən ziyanı vurur.

⁴⁸ - "Əl-Möcmül-əvsət", 5\328; "Müsnədi-Şəhab", c. 1, səh. 377; "Kənzül-ümmal", 15\909

⁴⁹ - "Şöbül-iyman", 6\139; "Əl-Əsma vəs-Sifat", c. 1, səh. 396; "Kənzül-ümmal", 3\51

⁵⁰ - "Məkarimül-əxlaq", 1\462; "Biharül-ənvar", 103\247

⁵¹ - "Səvabül-əmal", səh. 339; "Elamüd-din", səh. 419; "Biharül-ənvar", 76\367

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: «Qəzəb şeytanın bir odudur».(Həmin mənbəə)
Əli (ə) buyurur: «Qəzəb bir növ dəlilikdir. Həqiqətən, bu xislətə malik olan şəxs peşman olur. Peşman olmadıqda isə, onun bu dəliliyi güclənir»;(Həmin mənbəə, səh.232-233) «Qəzəb ağılı məhv edir, insanı Haqdan uzaqlaşdırır»;(Həmin mənbəə)«Qəzəbini cilovlamayan şəxs bizdən deyil»;(Həmin mənbəə) «Şəhvəti və qəzəbinə məğlub olan şəxs heyvanlar sırasındadır».(Həmin mənbəə)

Həzrət Baqir (ə) qəzəbi boğmaq haqqında buyurur: «Allah qiyamət günü qəzəbini üzə çıxara biləcəyi halda boğan şəxsin qəlbini iman və təskinliklə doldurar».(*"Kafi"* c.2, səh.110)

Əli (ə) buyurur: «Allah-təala öz qəzəbini cilovlayan şəxsin eybini örtər».(*"Mizanül-hikmə"* c.7, səh.236)

O həzrət vəfalı dostu Haris Həmədaniyə yazır: «Hirsini boğ, qütrətin olsa belə, əfv et. Əsəbini cilovla, gücün yetsə belə, digərlərinin qüsurlarını ört (gizli saxla). Əgər belə edərsənsə, aqibətin xeyir olar».(Həmin mənbəə)

«Kafi», «Vəsail» və «Biharül-ənvar» kimi mötəbər kitablarda digərlərinə qarşı qəzəbi boğmağın mükafatının Haqqın qəzəbindən amanda qalaraq, rəhmətinə qovuşmaq olduğu qeyd olunmuşdur.

Həzrət Məsihdən (ə) qəzəbin səbəbini soruşduqda buyurdu: «Qəzəbi törədən üç səbəb var: qürur, eqoistlik və digərlərini səviyyəsiz hesab etmək».

Həzrət Peyğəmbərin (s) Əmirəl-möminin Əliyə (ə) ünvanladığı tövsiyələrdə oxuyuruq: «Qəzəblənmə, qəzəbləndikdə əyləş və Haqqın bəndələrini əhatə edən qüdrəti haqqında düşün. Qəzəbləndiyində sənə «Allahdan qorx!»-deyə söyləsələr, qəzəbi bir kənara qoyub, normal vəziyyətə qayıt».

8- Güzəşt

Başqalarının səhvlərinə göz yummaq və onların xətarlarını bağışlamaq, sakit və asudə həyat sürməyin əsas amillərindən biridir. İmam Əli (ə) bu haqda buyurur: *"Kim bəzi işlərdə güzəştə getməsə və göz yummasa, həyatı qaralar (zəhrimar olar)." ⁵²*

Ailə həyatında çox zaman elə məsələlər ortaya çıxır ki, ailə üzvləri bu barədə bir-birlərinə güzəştə getmir, adi məsələlər üçün problemlər yaradırlar. Belə olduğu halda, həyat acı və dözülməz olur. Diqqət yetirmək lazımdır ki, bəzi çox da əhəmmiyyətli olmayan məsələlərə göz yummaq və güzəştə getmək, sağlam ailə mühitinin qarantıdır.

Qadın və kişinin qarşılıqlı qüsurlara yol vermələri mümkündür. Qadın həyat yoldaşına xidmət göstərərkən, övladlarına baxarkən, yemək hazırlayarkən, eləcə də kişi ailədəki davranışında, ailəni idarə etməsində müxtəlif qüsurlara yol verə bilər.

⁵² - "Qürəül-hikəm", h. 9149

Qüsür, xəta hər iki tərəfdən bağışlanıla biləcək bir məsələdir. Qadın və kişinin lazım olduqda güzəşt etmələri şəri və əxlaqi bir vəzifədir. Onlar bu məsələdə qətiyyən qürura yol verməməli və Haqq göstərişlərinə arxa çevirməməlidirlər.

Güzəşt Quran baxımından bir ehsan olaraq, Allahın sevgisini qazanır.

«(O müttəqilər ki,) İnsanların günahlarından keçərlər. Allah yaxşılıq edənləri sevər»("Ali-İmran" 134).

«Hər kəs pislik edənə bağışlasa və onunla barışsa, onun mükafatı Allaha aiddir»("Şura" 40).

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Üç şey dünya və axirət böyüklüyüdür: sənə zülm edən şəxsi əfv etmək, sənənlə qohumluq əlaqəsini kəsən şəxslə gəl-get etmək, sənə qarşı nadanlıq edən şəxs qarşısında dözümlü olmaq»("Bihar" c.71, səh.400)

Rəsulullah buyurur: «Həqiqətən, Allah bağışlayandır və bağışlayanları sevir»;[("Mizanül-hikmə" c.6, səh.367)«Allah-təala müsəlmanın qüsurlarından keçən şəxsi qiyamət günü əfv edəcək»;(Həmin mənbəə)«Camaatın qüsurlarından keçin. Bunun qarşılığında Allah da sizin qüsurlarınızdan keçəcək»>("Həmin mənbəə)

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Biz Əhli-beytik. Bizim böyüklüyümüz, bizə qarşı zülm edən şəxsi əfv etməkdir».(Həmin mənbəə, səh.368-370)

Əmirəl-möminin Əli (ə) buyurur: «Az əfv etmək eyib, intiqam almağa tələsmək isə böyük günahdır»;[("Həmin mənbəə)«Camaatın ən pisi tərəf müqabilinin qüsurlarından keçməyən və digərlərinin eyibini örtməyən şəxsdir».(Həmin mənbəə)

İmam Sadiq (ə) buyurur: «Əfv cəriməsiz, danlaq və qəzəbsiz olmalıdır».(Həmin mənbəə)

Qurana və rəvayətlərə əsasən, əfv Allahın məhəbbət bəslədiyi bir xüsusiyyət, cəhənnəm əzabından nicat qapısıdır.

Nə üçün qadın və kişi bir-birlərinin qüsurlarından keçməklə, Allahın sevimli bəndəsi olmasınlar?! Nə üçün onlar məsum imamlarla, ilahi övliyalarla həmrəy olaraq dünya və axirət səadətinə nail olmasınlar?!

Qadın və kişilər bir neçə dəfə bu üsuldən istifadə edərlərsə, artıq əfv etmək onlarda bir adət halını alaraq, bütün varlıqlarını əhatə edəcəkdir.

9- Qənaətcil olmaq və sadə həyat

Uzun-uzadı arzularla, acgözlüklə və israfla yaşamaq, insan həyatını məşəqqətli edir. Amma (imkan olmadığı halda) aza kifayətlənmək (bunu böyük bir müsibətə çevirməmək) və qənaətcil olmaq, həyatın yükünü azaldaraq, onu daha da şirینləşdirir. Hədisdə buyurulur: *"Ən xoş həyat tərz, Allah-təalanın qənaət etməyi əta etdiyi və ləyaqətli qadın bəxş etdiyi şəxsə adiddir."*⁵³

⁵³ - "Qürəül-hikəm", h. 3295; "Üyunül-hikəm vəl-məvaiz", s. 124

Xüsisilə də, ər-arvad ailə həyatına qədəm yeni qoyduqları zaman, qənaət və sadə həyat tərzini qarşıya məqsəd qoysalar, ən ehtiyacılı vaxtda belə öz birgə yaşayışlarını daha da möhkəm və davamlı edə bilirlər.

İsraf Haqqın nəzərində şeytani, bəyənilməz, həvayi-nəfs və heyvani istəklərə müvafiq olan bir işdir. Çox yaxşı olar ki, insan həyatın bütün sahələrində normal həddə, xüsusilə qənaətə riayət etsin. Çünki qənaət rahatlığın açarı, azadlığın təməli, izzət və pərişanlığın dərmanıdır.

İnsanın ehtiyacı özünə münasib olan minik, geyim və qida ilə ödənilir.

Ailə həyatında bəhs, artıq xərc, dəb üçün alınan ləvazimat və bu kimi şeylərdən uzaq düşmək zəruridir.

Qərbin qiyafə və zahiri görünüşü bizim örnək və idealımıza çevrilməməlidir. Onlar saysız-hesabsız qüsurlara malikdirlər. Sənət və texnikanın inkişafı «bizdə nə deyirlər, nə yazırlar düzdür»-deyə, yanlış fikir yaratmasın.

Müqəddəs İslam dinində mühüm olan şey ruhun, cismin, şəhərin, kəndin və küçənin saflıq və təmizliyidir. Bu mədəniyyətdə daha çox diqqət olunan şey maddi, mənəvi və əxlaqi məsələlər, fərdi və ictimai imandır. Belə ki, iman həm dünyada və həm də axirətdə insanın xeyrinədir.

İsraf, ağır xərclərə düşmək, zahiri görkəmi bəzəmək – hətta müsəlmanların ibadət etdikləri məkan olan məscid tikintisində belə – bu pak mədəniyyət tərəfindən məzəmmət olunur.

Məscidlər və evlər batin baxımından son mənəvi həddə, zahiri baxımdan isə sadə və bəzək-düzəksiz olmalıdır ki, həva-həvəs qəlbləri aldatmasın və ruhlar Allah-təaladan uzaqlaşmasın.

İnsan sadə libas almalı, lakin geyim qaydalarına diqqət etməlidir. Ehtiyacı olduğu qədər qida hazırlamalı, lakin yemək qaydalarına riayət etməlidir. Özünə münasib minik almalı, lakin sürücülük qayda-qanunlarına tabe olmalıdır. Həyat sürmək üçün yaxşı evi olmalıdır, lakin bu ev onun ruhunu əsir etməməlidir. Bütün bunlar təqvanın və Haqqa diqqətin məhsuludur.

Bu həmin yəhudi və məsihilərin həyat tərzidir ki, ev və ev əşyaları, minik, geyim, yemək və zahiri bəzək baxımından israf uçurumuna yuvarlanıblar. Onlar kilsə və məbədləri milyonlarla qiymətə başa gələn zinət əşyaları, heykəllər və daş-qaşlarla bəzəmişlər. Məsihi və yəhudi ruhaniləri, hətta məsihilərin dini lideri olan papa o qədər israf və boş xərclərə yol verir ki, insan təəccüb etməyə bilmir. Misal olaraq

qeyd etmək lazımdır ki, papanın yalnız xüsusi papaq və geyimini satsalar, dünyada yaşayan milyonlarla acı doyurub, aclıqdan xilas etmək olar.

Sərvət toplamaq, sələmçilik, günün günortaçağı baş verən böyük miqyaslı oğruluqlar və digər bu kimi rüsvayçılıqlar Allah düşmənlərinə məxsusdur. Haqqın dostları özlərini onun istəkləri ilə uyğunlaşdırmalı, israf və lazımsız xərclərdən qorunmalıdırlar.

Bütün bunlar təqva sayəsində müyəssərdir. Təqva ilə zinətlənmiş ev, təqvalı qadın və kişi ilahi xəzinəyə malikdirlər. Onların həyatı başdan-başa səmimiyyət, əmniyyət, insaf, rifah və bu kimi insanın rahat yaşaması üçün zəruri olan səciyyəvi xüsusiyyətlərlə zəngindir.

Ev və məbəəd insanın aramlıq, əmniyyət hiss etdiyi məkan və öz məşuqu olan Haqqın tərəfinə pərvazlanmaq üçün bir vasitə olmalıdır.

Bir sözlə, ailənin təməlini təqva, qənaət, Tanrıya və qiyamətə diqqət yetirmək əsasında qurmaq mümkündür. Belə ki, axirətin abadlığı və Haqqın razılığının cəlbi üçün bir vasitəyə çevrilsin.

Bu gün də təqva və qənaət yolu ilə az gəlirlə yaşamaq mümkündür. Əlbəttə, bu yolda hər hansısa bir problem meydana gələrsə və mömin şəxs az gəlirlə bu problemin qarşısını ala bilməzsə, digər möminlərin vaxtı itirmədən öz din qardaşlarının yardımına tələsmələri, onu bu problemin, çətinliyin çəngindən xilas etmələri vacibdir.

10- Razılıq (İlahi qəzavü-qədərə razı olmaq)

Kişinin ailəsinin rifahı üçün çalışması, ona xas olan vəzifələrdən biridir. Amma onun bu yolda sərf etdiyi zəhmətlər, bəzən gözlənilən nəticəni vermir. Bununla da, ailə həyatı maddi və qeyri-maddi problemlərlə üzləşir. Bax, elə bu zaman insan özünü ilahi müqəddərata təslim etməli və hətta ilahi qəzavü-qədərlə razılaşmağı öyrənməlidir. Bununla da, həyat ona ağır gəlməz və rahat-asudə yaşayışın ləzzətini dada bilər: *"Ən səfali həyat, Allahın qismət etdiyinə razı olub, sevinən şəxsə nəsib olar."*⁵⁴

Deməli, ailə üzvlərinin müştərək vəzifələrindən biri də, Allahın onlara nəsib etdiyi ruziyə və müqəddərata razı olmaqdır. Çünki insan Tanrının ona qismət etdiyi ruziyə razı olsa və bunu dözülməz bir hal kimi ortaya qoymasa, bütün problemlər, həyatın eniş-yoxuşları ona çətin gəlməyəcəkdir.

⁵⁴ - "Qürəül-hikəm", h. 3397; "Üyünül-hikəm vəl-məvaiz", s. 143

Bu hədislər ailəyə ehsan edilməsinin əhəmiyyətini göstərir. Ev sahibi–kişi gərək ailə üzvlərinin rifahını imkan daxilində yüksəltsin. Bu barədə səhlənkarlıq və ya etinasızlıq edərsə, şübhəsiz ki, sorğu-suala tutulacaqdır. Allah taala səxavətli kişilərə çoxlu savab mərhəmət edəcək, paxıl kişiləri isə cəza verəcəkdir.

Olduqca gözəl xüsusiyyətlərdən biri də xalq arasında çox az təsadüf olunan özünü unutqanlığa vurmaqdır.

Digərlərinin təqsirini, eyibini müşahidə etdikdə özünü, qarşı tərəfin sənin müşahidə etmədiyindən arxayın olacağı şəkildə unutqanlığa vurmaq insani keyfiyyətlərdəndir. İnsanın öz həyat yoldaşının hər hansısa bir qüsurlarını gördükdə, özünü bilərəkdən unutqanlığa vurmağı onun əxlaqının, insanlıq və böyüklüyünün son həddidir.

Əli (ə) buyurur: «Aqilin vücudunun yarısı səbir və dözümlülük, yarısı isə özünü unutqanlığa (görməməzliyə) vurmağıdır»;("Mizanül-hikmə" c.7, səh.268) «İnsanın ən gözəl əxlaqı özünü bildiyi şey haqqında unutqanlığa (bilməməzliyə) vurmağıdır»;(Həmin mənbəə)«Özünü bilməməzliyə vurmaq kimi bir ağıllılıq, unutqanlığa vurmaq kimi bir dözümlülük yoxdur». (Həmin mənbəə)

Xırdaçılıq etmək, səhvi üzə vurmaq, qüsurlardan keçməmək, Əlinin (ə) buyruğuna görə, əxlaqa zidd olan, həyatın şirinliyini pozan xüsusiyyətlərdəndir.(Həmin mənbəə)

Əfv və keçəcək, bundan daha yüksək özünü unutqanlığa vurmaq qadın və kişi üçün zəruri olan əxlaqi keyfiyyətlərdəndir. İnsan yalnız bu növ əxlaqi və insani dəyərlər sayəsində tam aram, şirin bir həyat sürə bilər.

Əfv, özünü bilməməzliyə, unutqanlığa vurmaq qəzəbi udmağın şirin meyvəsi, qəzəbi udmaq isti kürədən can qurtarmaq kimi bir şeydir.

Qəzəb və ardı-arası kəsilməyən dedi-qodular qeyri-insani keyfiyyət olaraq Haqqın nifrətinə səbəb olur. Bu xüsusiyyətin çirkinliyi haqqında bir rəvayət qeyd olunmuşdur. Bir kişi acı bir tərzdə imam Hüseynə (ə) dedi: «Gəl, din mövzusunda mübahisə edək». İmam (ə) buyurdu: «Mən dinim haqqında kifayət qədər məlumata malikəm. Allahın məni hidayət etməsi mənə gün kimi aydındır. Əgər sən bu mövzuda cahilsənsə, get, cəhlinə bir əlac et...Şeytanın insanı günaha salması üçün bir vəsvəəsi olan mübahisə ilə mənim nə işim var?!» ("Bihar" c.2, səh.135) Mübahisə haqqı sübuta yetirmək üçün olarsa, gözəl mübahisənin nümunələrindəndir. Bu növ mübahisənin heç bir eybi yoxdur. O, elmin inkişafı üçün də çox faydalıdır. Lakin mübahisə söz dava-dalaşı, ağıla müvafiq olmayan məqsədlər üçün həyata keçirilərsə, şübhəsiz ki, haram və günahdır.

Həzrət Rza (ə) Əbdül Əzim Həsəniyə buyurur: «Dostlarıma məndən salam de. Onlara de ki, şeytana sizə vəsvəsə etməyə yol verməyin. Onlara düz danışmağı, əmanətdarlığı, sakitliyi, yersiz və heç bir faydası olmayan mübahisədən uzaq durmağı tapşır». ("Bihar" c.74, səh.230)

Nəticə

Ailə zahiri nəzərdən cəmiyyətin ən kiçik qurumudur, amma əhəmiyyət baxımından cəmiyyətin əsas sütunlarından birini təşkil edir. Həqiqətdə isə çox böyük və əzəmətlidir. Əgər ailə mühtindəki mədəniyyət, agahlıq və vəfadarlıq istənilən səviyyədə, səmərəli olsa, təbiidir ki, ölkə, şəhər və dünya miqyasında olan böyük cəmiyyətlərdə də kamal və nailiyyətlər istiqamətində müsbət addımlar atılacaq, irəliləyişlər olacaqdır. Çünki böyük bəşər cəmiyyəti elə həmin kiçik ailə cəmiyyətindən təşkil olunmuşdur və bu iki cəmiyyət bir-biri ilə qarşılıqlı və sıx əlaqədədir.

Müqəddəs İslam dini ailələrin islah olunmasına yüksək dərəcədə əhəmiyyət vermiş, bu işin icrasında ailənin hər bir üzvünün vəzifəsini təfəsilatı ilə bəyan etmiş, həmin proqramlara əməl olunub diqqət yetiriləcəyi təqdirdə onların səadət və müvəffəqiyyətlərinə zəmanət vermişdir.

Bütün təşkilatlar və bəşər cəmiyyətləri xüsusi qanuna, inzibata ehtiyacı olduğu və qeyd olunanlar mövcud olmadan müvəffəqiyyət əldə edilə bilmədiyi kimi, ictimaiyyətin bir zərif və həssas qurumu olan ailə də şübhəsiz ki, məxsus inzibata və qanunlara malikdir. Bu mühit o halda sağlam və müvəffəq olacaqdır ki, həmin qayda-qanunları özündə tətbiq etsin və onları dəqiq şəkildə icra etsin.

Müqəddəs ailə ocağında ata və ana ailə üzvləri arasında son dərəcədə ehtirama, hörmətə layiqdirlər, övladlar onlara tabe olmalıdırlar, heç vaxt şəri üzürlü səbəb olmadan onların əmrlərindən boyun qaçırmamalıdırlar. Çünki Quranda və rəvayətlərdə bu barədə təkidli göstərişlərdən əlavə, övladlara yol göstərilməsi və onlara qayğıkeşlik nəzərindən də bu məsələ böyük əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə alaq ki, valideynlər bir ömür övladların sonsuz məşəqqətlərinə, çətinliklərinə sinə gərrib bütün varlıqları ilə, eşq-əlaqə ilə həmişə onların xoşbəxt olub kamala çatmaları arzusunda olmuşlar. Buna görə də onlara təşəkkür və qədirdanlıq cəhətindən də hörmətə layiq görülmələri zəruridir. Bunun müqabilində ata və ana da öz övladları qarşısında böyük məsuliyyət daşıyırlar və bu böyük ilahi vəzifəyə diqqət yetirib əməl etmələri vacibdir. Əks halda, ilahi ədalət məhkəməsində sorğu-suala tutulacaqlar.

Valideynlərin hüquqlarını Qurani kərimdə tovhidə dəlalət edən ayələrdən sonra gəlməsinin səbəbi budur ki, gərək valideynlər ilahi əmanət olan övladın tərbiyəsi qarşısında məsuliyyət hiss edərək öz vəzifələrini lazımınca, yaxşı şəkildə yerinə yetirsinlər. Fərdlər özləri üçün həyat yoldaşı seçməkdə, nutfənin bağlanması zamanı, övladların maddi və mənəvi tərbiyələri, müxtəlif və həssas anlarda və yönlərdə

övladların hüquqlarını nəzərə almalı, cəmiyyətə sağlam, işgüzar və ürəyiyanan fərdlərin təhvil verilməsində öz vəzifələrini gözəl şəkildə yerinə yetirməlidirlər.

Həmçinin ailə mühitində ər və arvad bir-birinə nisbətən qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini yerinə yetirməli, məsuliyyətli olmalı, tam səfa və səmimiyyətlə yaşamaladırlar. İslamın bu barədəki xüsusi göstərişlərini icra etməklə ailədə məhəbbət tellərini möhkəmlətməli, hər növ inhiraf və azğınçılıqlardan çəkinməli, şirin səmərələri vücuda gətirməlidirlər. Çünki ailənin mühüm səmərəsi olan övlad öz valideynlərinin əxlaq və tərbiyələrini özləri üçün nümunə götürürlər. Buna görə də ər və arvadın ailənin ən mühüm məsələlərinin birindən qafil olmaları peşmançılığa, ziyanə səbəb olacaqdır və ailənin, ailə üzvlərinin təkamül yolundakı inkişaflarına maneə törədir.

Ədəbiyyat

1. Əl-İhticac əla əhlil-lihac, Əhməd ibn Əli Təbərsi, tədqiq: İbrahim əl-Bəhadiri və Məhəmməd Hadi, Tehran, Darül-üsvə, 1413 hicri-qəməri, birinci çap.
2. İrşadül-qülub, Həsən ibn Məhəmməd Deyləmi, Beyrut, Ələmi müəssisəsi, 1398 hicri-qəməri, dördüncü çap.
3. Üsdül-ğabə fi mərifəti-səhabə, Əli ibn Əbul-Kərim Məhəmməd Şeybani (İbn Əsir Cəzəri), tədqiq: Əli Məhəmməd Müəvviz və Adil Əhməd Əbdül-mövcud, Beyrut, Darül-kütubil-elmiyyə, 1415 hicri-qəməri, birinci çap.
4. Əl-İsabə fi təmyizis-səhabə, Əhməd ibn Əli Əsqəlani (İbn Həcər), tədqiq: Əli Məhəmməd Müəvviz və Adil Əhməd Əbdül-mövcud, Beyrut, Darül-kütubil-elmiyyə, 1415 hicri-qəməri, birinci çap.
5. Əl-Əmali, Məhəmməd ibn Həsən Tusi (Şeyx Tusi), tədqiq: Bəsə müəssisəsi, Qum, Darüs-səqafə, 1407 hicri-qəməri, birinci çap.
6. Biharül-ənvar, Məhəmmədbağir ibn Məhəmmədtəqi Məclisi (Əllamə Məclisi), Beyrut, Vəfa müəssisəsi, 1403 hicri-qəməri, ikinci çap.
7. Təhziübül-əhkam fi şəhril- müqnə, Məhəmməd ibn Həsən Tusi (Şeyx Tusi), Beyrut, Darüt-təaruf, 1401 hicri-qəməri, birinci çap.
8. Təhziübül-kəmal fi əsmair-rical, Yunis ibn Əbdür-rəhman əl-Mizzi, tədqiq: Bəşşar Əvvad Məruf, Beyrut, ır-Risələt müəssisəsi, 1409 hicri-qəməri, birinci çap.

9. Səvabül-əmal iqabül-əmal, Məhəmməd ibn Əli ibn Babeveyh Qummi, tədqiq: Əli Əkbər əl-Qəffari, Tehran, Məktəbətüs-Səduq, 1402 hicri-qəməri, birinci çap.
10. Cameül-əhadis, Cəfər ibn Əhməd Qummi(İbn Zariq), tədqiq: Seyyid Məhəmməd Hüseyni Nişaburi, Məşhəd, Müəssisətüt-təb və n-nəşr ət-tabeə lil-həzrətil-rəzəviyyətil-müqəddəsə, 1423 hicri-qəməri, birinci çap.
11. Cameül-əxbar (Məaricül-yəqin fi üsuliddin), Məhəmməd ibn Məhəmməd Şəiri Səbzivari, tədqiq: Alül-beyt müəssisəsi, 1414 hicri-qəməri, birinci çap.
12. Cameü bəyanil-elmi və fəzlih, Yusif ibn Əbdülbirr Nəmiri Qortubi, (vəfat: 463 h. q.) Beyrut, Darül-kutübil-elmiyyə.
13. Xisal, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəveyh Qummi, Qum, Nəşrül-islami müəssisəsi, 1414 hicri-qəməri, dördüncü çap.
14. Əz-zöhd, Hüsen ibn Səid Əhvazi, tədqiq: Qulamrza İrfaniyan, Qum, Hüseynioyan nəşriyyatı, 1402 hicri-qəməri, ikinci çap.
15. Sünəni-ibn Macə, Məhəmməd ibn Yezid əl-Qəzvini (İbn Macə), tədqiq: Məhəmməd Fuad Əbdül-baqi, Beyrut, Daru-ehyait-turasil-ərəbi, 1395 hicri-qəməri, birinci çap.
16. Sünəni-Əbi David, Sülüyman ibn Əşəs Səcistani əl-Əzdi, tədqiq: Məhəmməd Mühiddin Əbdül-həmid, Beyrut, Daru-ehyaüs-sünnətin-nəbəviyyə.
17. Sünəni-Tirmizi (Əl-Camiüs-səhih), Məhəmməd ibn İsa Tirmizi (Əbu İsa), tədqiq: Əhməd Məhəmməd Şkir, Beyrut, Darü-ihyait-turas.
18. Sünəni-Darəmi, Abdullah ibn Əbdür-rəhman Darəmi, tədqiq: Mustafa Dib əl-Bəğa, Beyrut, Dari-Qələm, 1412 hicri-qəməri, birinci çap.
19. Əs-Sünənil-kübra, Əhməd ibn Şüeyb Nəsai, Əbdülqəffar Bundari, Beyrut, Darül-kutübil-elmiyyə, 1411 hicri-qəməri, birinci çap.
20. Sünəni-Nəsai bi şərhil-Hafiz Cəlaləddin Siyuti və haşiyətül-İmamis-Sindi, Əhməd ibn Şüeyb Nəsai, Beyrut, Dari-Ciyl, 1407 hicri-qəməri, birinci çap.
21. Şərhi nəhcül-bəlağə, Əbdülhəmid ibn Məhəmməd Mötəzili (İbn Əbil-Hədid), tədqiq: Məhəmməd Əbülfəzl İbrahim, Beyrut, Daru-ehyait-türas, 1387 hicri-qəməri, birinci çap.
22. Şöbül-iman, Əbu Bəkr Əhməd ibn Hüseyn Beyhəqi, tədqiq: Məhəmməd Səid Besyuni Zəğlul, Beyrut, Darül-kutübil-elmiyyə, 1410 hicri-qəməri, birinci çap.
23. Əs-Sihah: Tacül-lüğə və sehahül-ərəbiyyə, İsmayıl ibn Həmmad Cövhəri, (vəfat: 398 h. q.), tədqiq: Əhməd ibn Əbdül-qafur Əttar, Beyrut, Darül-elm lil-məlayin, 1410 hicri-qəməri, dördüncü çap.

24. Səhihi-Buxari, Məhəmməd ibn İsmayıl Buxari, tədqiq: Mustafa Dib əl-Bəğa, Beyrut, Dari-ibn Kəsir, 1410 hicri-qəməri, dördüncü çap.
25. Səhihi-Müslim, Müslim ibn Həccac əl-Qəşiri Nişaburi, tədqiq: Məhəmməd Fuad Əbdül-baqi, Qahirə, Darül-hədis, 1412 hicri-qəməri, birinci çap.
26. Səhifətüs-səccadiyyə, tədqiq: Əli Ənsariyan, Dəməşq, intişarati-islami, 1405 hicri-qəməri.
27. Əs-Səvaiqül-mühriqə, Əhməd ibn Hicr, Qahirə, Məktəbətül-Qahirə, 1385 hicri-qəməri, ikinci çap.
28. İddətüd-dai və nicatüs-sai, Əhməd ibn Məhəmməd Hilli əl-Əsdi (İbn Fəhd), tədqiq: Əhməd əl-Müvəhhidi, Tehran, Vicdani intişaratı.
29. İlələş-şəraye, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəveyh Qummi, Beyrut, Darü-ihyait-turas, 1408 hicri-qəməri, birinci çap.
30. Əvalil-lai əl-əziziyyə fil-əhadisid-diniyyə, Məhəmməd ibn Əli Ehsani (İbn Əbi Cumhur), tədqiq: Müctəba Əraqi, Qum, Seyyidüş-şühəda intişaratı, 1403 hicri-qəməri, birinci çap.
31. Üyunül-əxbar, Abdullah ibn Mülim Dinəvəri (İbn Qüteybə), Qahirə, Darül-kutübil-Misriyyə, 1343 hicri-qəməri.
32. Üyunül-əxbari-Rza (ə), Şeyx Səduq, tədqiq: Seyyid Məhdi Lacurdi, Tehran, Cahan nəşriyyatı.
33. Qurərül-hikəm və dürərül-kiləm, Əbdül-vahid Amidi Təmimi, çərç və tərcüməsi.
343. Fəthül-bari, Əhməd ibn Əli Əsqəlani (İbn Həcər), tədqiq: Əbdül-əziz Abdullah, Beyrut, Darül-fikir, 1379 hicri-qəməri, birinci çap.
35. Əl-firdovsi bi-məsuril-xitab, Şiruyə ibn Şəhrdar Deyləmi, (vəfat: 509 h. q.) Məhəmməd Səid Besyuni Zəğlul, Beyrut, Darül-kutübil-elmiyyə, 1406 hicri-qəməri, birinci çap.
36. Əl-Fəzail, Şazan ibn Cərayıl Qummi, Nəcəf, Heydəriyyə mətbəəsi, 1338 hicri-qəməri.
37. Qürbül-isnad, Abdullah ibn Cəfər Himyəri Qummi, tədqiq: Alül-beyt müəssisəsi, Qum, Alül-beyt müəssisəsi, 1413 hicri-qəməri, birinci çap.
38. Əl-Kafi, Məhəmməd ibn Yəqub Kuleyni Razi, tədqiq: Əli Əkbər Qəffari, Beyrut, Darüs-səb və Darüt-təarüf, 1401 hicri-qəməri, dördüncü çap.
39. Əl-Kamilü fit-tarix, Əli ibn Məhəmməd Şeybani (İbn Əsir), tədqiq: Əli Şiri, Beyrut, Darüt-türasül-ərəbi, 1408 hicri-qəməri, birinci çap.
40. Əz-zöhd, Hənnad ibn Səri Kufi, Kuveyt, Darül-xüləfa lil-kitabil islami, 1406 hicri-qəməri.
41. Kitabü mən la yəhzürühül-fəqih, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəveyh, tədqiq: Əli Əkbər Qəffari, Qum, Nəşrül-islami müəssisəsi.

42. Kənzül-ümmal fi sünnətil-əqval vəl-əfaal, Əli Müttəqi ibn Hisamuddin Hindi, təshih: Səfvətüs-Səqqqa, Beyrut, Məktəbətüt-türasil-islami, 1397 hicri-qəməri, birinci çap.